

United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Slovak Witnesses Documentation Project

United States Holocaust Memorial Museum

Rozhovor s Jánom Malíkom

RG-50.688.0038.01.01

Dobrý deň vám želáme pán Malík.

Dobrý deň.

Môžete sa nám prosím predstaviť?

Som Ján Malík.

Kedy ste sa narodili?

Narodil som sa dvadsiateho siedmeho deviaty tisíc deväťsto tridsať v Šarišských Sokolovciach, okres Sabinov je to.

Ďakujem. Pán Malík, vy si určite spomínate, že sme pred časom vás navštívili...

Áno.

A vy ste nám porozprávali o svojich zážitkoch z obdobia Slovenského štátu a Druhej svetovej vojny. My sme dnes prišli za vami znovu, aby sme si tieto vaše spomienky, vaše zážitky nahrali na videokameru. Na videozáznam. A chcem sa vás na úvod opýtať, či vo vašej rodnej obci žili nejaké židovské rodiny?

V našej obci žila jedna židovská rodina, mali svoj obchod, štvorčlenná to bola rodina. Ako vedúca vystupovala, aj tabuľu mala napísanú, „Hana Waldová“... „Hana Waldová“... Mala pri sebe jednu staršiu, neviem, či to bola sestra alebo teta, proste nepoznáme tak ďaleko, jednu dcéru a jedného syna. Toho žiaľ, toho syna, ja som v živote nevidel. Som... ale viem o tom, že bol niekde na Západnom Slovensku. Žil, ale... takže v skutočnosti boli len traja, ta asi vtedy mala dvadsať rokov. Najmladšia...

Tá dcéra?

Dcéra.

Hm. A tá sa ako volala?

Gizela.

A tá sestra tej pani?

To neviem.

Hm.

To my sme volali každého „teta...“

Hm.

Takže...

A hovorili ste, že oni mali obchod, hej?

Mali obchod.

Aký to bol obchod?

Bol to obchod s miešaným tovarom, súčasne aj krčma, proste plnilo všetky tie úlohy, a tak ďalej. Ona aj vykupovala produkty, vajíčka a čo ja viem, kadejaké. Dokonca ako chlapci, ako deti sme tam nosili liečivé byliny, aj tie vykupovala. Proste všetko, čo bolo možné predať. To už ona vedela kde, ale vykupovala od tamojších ľudí...

Hm.

Z dediny všetko, čo ona uznala za oné...

Hm. Aj ste k nej chodil nakupovať nejaký tovar, vy?

Áno, áno. To bola taká stará pani už, no už... ozaj staršia, ale už dost' taká čulá, silnejšia, objemnejšia, pohybovala sa medzi nami a veľmi úslužná. Ja ju hodnotím ako ozaj... vedela jednat' s každým, aj s tým malým, aj s tým veľkým, a tak ďalej, že... že proste ona...

Hm.

V dobrom, len v dobrom. A myslím, že takáto mienka ostala po nej aj naďalej.

A čo sa stalo s tou rodinou?

S ňou konkrétne, čo sa stalo? Ja som ju videl naposledy a vôbec videli sme ju – ja nebol som tam sám. Myslím, že to bol tridsiaty deviaty až štyridsiaty ročník... štyridsiate roky, to bolo. Vtedy zberali tie židovské rodiny, tak vtedy som ju videl naposledy, keď ju, už len tie dve staré, neviem, v akom príbuzenskom pomere boli. Lebo sestry? A keď ich naložili na voz a odviezli ich do Sabinova. Bolo tam mnoho detí a ja medzi nimi. Aj veľa ľudí bolo z obce, ktorí sa prišli s ňou ako tak rozlúčiť.

Hm. Takže iba tie dve staršie ženy tam vtedy boli?

Áno, pretože tá mladá, ich dcéra, tá asi... čo ja viem, možno, že pol roka, možno, že tri mesiace, ich brali skôr. Do tábora.

Hm.

Do tých prac... aspoň sa hovorilo, že to sú pracovné tábory, a tak ďalej. Tak tí mladí museli nastúpiť skôr.

Hm. Vy ste koľko vtedy mali rokov?

No... neviem.

Do ktorej triedy ste chodili? Boli ste školák?

No áno, bol som školák. Do druhej, tretej triedy.

Hm.

Tak počítam, tridsať deväť, to som mohol... tretie... tretí alebo štvrtý ročník. Ale myslím, že štvrtý neprichádza do úvahy. Druhý, tretí ročník tak.

Hm.

Som bol školák.

A toto, čo ste videli, to sa stalo počas školského roku?

Myslím, že to nebol... lebo... lebo učiteľ by nás nebol pustil, že to boli asi prázdniny.

Hm.

Leto, prázdniny bolo... boli... alebo proste nejaké také voľno. Dačo to mohlo byť, pretože že skoro, čo mohlo, všetko utekalo, pretože to bolo také centrum obce, kde pri obchode bolo, kde sa išlo na nákup, aj... aj tá mládež sa tam... také priestranstvo bolo, tam sa hrali, bavili, a tak ďalej.

Hm. A povedzte nám tak podrobnejšie, čo presne ste videli? Čo sa tam dialo? Ako sa vám to vybavuje v pamäti?

Keď som... prišli sme na základe toho, že sme videli, že... my sme sa o politiku nezajímali, nevedeli sme, čo sa tak robí a tak ďalej. Ako deti sme videli, že tam je hŕba detí, tak sme utekali za nimi, aj dospelí tam boli, a tak ďalej. No keď sme tam prišli, boli tam neznámi ľudia, ktorí... v civilu... ktorí robili takzvanú dražbu, alebo také niečo. Ďalej boli tam slovenskí žandári, pripravený voz na odvoz tých dvoch stareniek do toho zberného tábora do Sabinova.

Hm.

No a videli, ja už podľa terajšieho usudzovania hovorím, že to bola dražba, proste že... pretože vynášali nábytok vonku a vždy tam jeden vykrikoval cenu, kto dá toľko za to, kto dá viacej, a tak ďalej. Proste navyšovali tie ceny, alebo znižovali ceny.

Hm.

No a lenže...

Vynášali nábytok z domu tých židovských...?

Z domu... áno, áno.

Žien. Tak?

Áno, oni mali ten dom, v jednej časti bol obchod a v druhej také pohostinské zariadenie. Potom mali kuchyňu a svoju izbu.

Hm.

Stojí dodnes tam.

A kto vynášal ten nábytok, kto to robil?

To vám nepoviem, pretože... že je to... už ten nábytok bol vyneseny, časť tohto, a potom, v tej trmevrme to si nevšimnete. Ja som si, čo som si všimol, že dvaja neznámi páni, elegantne oblečení, podľa na tú dobu aj, vyšli a vyhlasovali cenu a zapisovali tam, kto keď niečo odkúpil.

Hm. A čo sa tam presne predávalo? Aký... aký nábytok, na čo si spomínate?

Skrine, stoly, postele, a také proste. Taký obchodný tovar som tam nevidel.

A kto to kupoval?

Veľa toho nepredali, podľa mňa. Keď mali tak skrine záujem, tak tí brali, hneď tamojší ľudia niektorí, kupovali.

Tamojší ľudia od vás z obce, čo boli?

Áno, áno. Áno, áno.

A ako si to potom odvážali tie nakúpené nábytky?

To... to ja neviem, to.

A tie pani, tie židovky, tie boli pri tom prítomné? Ony tam boli ešte vtedy?

Ony tam čakali aj s tým povozom a pozerali na to všetko, až potom dostali neviem ktorých, naložili ich na voz... do voza, no a odišli, no.

Hm. A to bol aký voz?

Normálny dedinský voz. S tým, že dal sa tam jeden snop, po šarišsky povedané, snop slamy prestreli im tam a tam ich povykladali, pretože to boli ženy, ktoré sami by sa tam nedostali na... na to. Staršieho veku.

Hm.

Objemnejšie hovorím, a tak ďalej, takže by mali problémy sa dostať.

Hm. A kto ich tam vykladal na ten voz?

No pomáhali aj tí žandári.

Žandári... koľko ich tam bolo, to boli od vás z obce?

Dvaja, dvoch...

Hm.

Som videl.

Tak tí vaši miestni žandári to boli alebo...?

Nie.

Nejakí...?

Nie, nie. Neznámi.

Ste... nepoznali ste ich?

Nie, nepoznal som ich absolútne. Čo to boli za žandári, pretože my sme mali obvod. Tí žandári v Terni, u nás nie, ale len prechádzali tie hliadky, a tak ďalej, a tak ďalej, takže som nepoznal. My ako deti sme sa nejako... aj nevidel som tých ľudí viacej, ani predtým, ani potom.

Hm. Takže to bol voz taký sedliacky, taký drevený nejaký voz? Taký, ako sa...?

Normálny...

Užíval...?

Sedliacky drevený voz, ako vidíte oné. Dali tam tú slamu, prikryli, sadli si a zakývali. Veľa ľudí tak to dosť citovo prijímalo, proste plakali a tak ďalej. Pretože oni žili podľa mňa s tými ľuďmi, a tak ďalej.

Hm.

Viete, vtedy bola bieda. Chudoba bola, a tak ďalej, to sa nedá porovnať, a tak ďalej. Vajička vykupovali a čo ja viem... hluchavku... a čo, a čo prišlo, čo zase oni mohli odpredať...

Hm.

A tak ďalej. A za tie... a tak ďalej. Kupovali onen... takže taký dosť súcitní. Dávala aj na úver, takzvaný borg.

Hm.

Kde... že pomáhala tým ľuďom. Proste... tam nebolo na ňu nikdy nejaké sťažnosti, aspoň tak, ako keď sme niečo prišli a volali sme ju „Chanuša“ a „Nána“. „Nána“ a „Chanuša...“ Pani Chanuša, dajú nám toto a toto. A...

Hm. A keď ich odvážali, ľudia sa s nimi aj nejaký rozlúčili, povedali im niečo? Prípadne tie židovky niečo ľuďom...?

Nikto... nikto... im oficiálne tak nepodľakoval, ani nič. V žiadnom prípade. Oni stáli tak vedľa a hneď za nimi voz, a tak ďalej, takže tí... keď už prišiel ten povel, že odchádzajú do Sabinova, a tak ďalej, tí žandári prišli, vyložili ich, podávali im ruky. Niektorí plakali, proste... podľa toho, ako kto s nimi vychádzal. Ale ináč hovorím, to boli veľmi slušní ľudia.

Hm. Tí žandári sa ako ku nim správali?

Tak celkom slušne. Pomáhali im, nebyť ich, tak ich ozaj musel niekto... ale oni dvaja silní chlapi boli, vyložili na to, a tak ďalej. A že by boli niečo tam im... nič takého.

Hm. A na tom voze bol ešte tam aj nejaký pohonič, alebo to bol kôň? Ťahal ten voz?

Kone...

Kone?

Dva kone boli, áno, pohonič, no a žandári dvaja s nimi išli.

Hm.

Ako doprovod.

A ten pohonič, ten... toho ste poznali? Ten nebol od vás z obce?

Možno že bol, ale ja už neviem, sa nepamätám, kto mohol byť...

Hm.

Ani neviem, pretože sme pozerali na niečo nové, čo... čo sme nevideli, a tak ďalej.

Hm. Mali tie pani niečo so sebou? Tie židovky? Mali nejakú batožinu, alebo niečo so sebou si niesli?

Ne, mali, ale tej batožiny bolo veľmi málo, podľa mňa. Dva, tri... tak dva, tri kufre, hej? Nejakú tašku v ruke, veľa toho nemali.

Hm.

No.

A ako ste vedeli, že ich berú do Sabinova?

No pretože tam bolo stredisko a my sme toľko vedeli – brat chodil už do meštianskej školy, tak rozprával, že terajšia škola, predtým to bola ľudová škola, a tak ďalej. To námestie, tam ich všetkých sústredovali.

Hm.

Takže videl, lenže tam nepustili nikoho tam. Ani do ulice nepustili nikoho tam.

Hm.

No, takže ich tam berú.

A vtedy, keď ste teda pozorovali túto situáciu, ľudia si medzi sebou aj niečo hovorili, nejakto komentovali?

Áno, však známym málo, a tak ďalej. A človek si nezapamätá, že čo hovorí. Ale hovorím, prejavili veľký súcit.

Hm.

Veľa sa pekne s nimi rozlúčili ako... ako keby boli naši ľudia, no. Proste nie za to, že boli židovského pôvodu, hotovo.

A tá dražba ešte pokračovala potom? Ďalej? Ešte sa predávalo?

Tá dražba myslím, že pokračovala. Oni keď už ich zobrali preč, a tak ďalej, tá dražba ešte pokračovala, oni tam predávali tie, ale ten zbytok, čo tam bol, alebo čo ostalo, a tak ďalej, to ja vám neviem povedať. Nás tam deti nepustili.

Hm.

Aj keď deti sa dostanú všade, ale...

A koľko vás tam asi bolo? Takto zhromaždených? Ľudí?

No ja tak počítam nejakých stodvadsať, stopäťdesiat ľudí. To bolo v lete, myslím, že boli prázdniny alebo tak nejako, žatva bola, takže tí, tí ľudia väčšinou boli na poli, a tak ďalej.

A detí tam bolo koľko?

Tak asi celá trieda. Cha... Koľko nás chodilo. Lebo to...

Hm.

Tak cez obed to bolo, takže aj tí, čo pásli kravy, tak prišli sa pozrieť, videli – lebo hovorím, to bolo také centrum pred jej obchodom.

Hm.

Kde sa schádzali deti a mladí ľudia vôbec.

A bol tam aj niekto od vás z rodiny? Z vašej rodiny? Okrem vás teda?

Neviem o tom. Neviem.

Mama vaša nebola pri tom?

To nepamätám si.

Hm.

Na to si nepamätám. Otec takisto nie. To hovorím, to bolo tak asi cez žatvu, alebo po žatve, alebo pred žatvou, takže tí ľudia išli do... do poľa.

Hm.

No proste na oné...

A boli u vás v obci gardisti?

Boli. Boli, ale ja som ich... hovorilo sa, že ten je gardista, ten je gardista, a tak ďalej, a tak ďalej. Ale tak som ich poobliekaných v uniformách... som ich nevidel.

Hm.

Nikoho nikdy v živote.

A spomínate si z toho obdobia na nejaké také protižidovské, možno nejaké rozprávania, alebo nejakú takú propagandu, ktorá vtedy v tom období...?

Hm.

Bolo...?

Človek tomu nevenoval nejakú zvláštnu pozornosť, len čo sa mi nepáčilo mne osobne. Proste – kde býval žid, tak hneď mu napísali „Žid“ a tak, že mohol čítať aj krížom, aj z vrchu, aj zdola.

Hm.

Žid

Možno, že to viete, Tri slová.

Hej. A toto aj u vás v obci bolo? Že to napísali tým... tým židovkám na...?

Áno, si myslím, že mala na... na obchode. Tam na stene bolo to.

Že to mala tam napísané?

Mala tam.

A kto to tam napísal?

Neviem.

Nevideli ste vy nikoho?

Nevidel, nevideli nikoho. A...

A tí vaši miestni gardisti, tí boli pri tej... pri tom ich odvoze. Pri tom...?

Nie, nie. Tam hovorím, tí dvaja žandári boli. Ten kočiš, čo mal, čo ich viezol, a ony dve. Naložili ich, ale boli tam, hovorím, dvaja inteligentní takí páni, čo spisovali a predávali a vyvolávali ceny, a tak ďalej. Hore, dole, a tak ďalej. Ako to skončilo...

Hm.

Príliš veľký záujem nebol o to.

A čo ste spomínali tieto nápisy, ten nápis, že „Žid“, ako židovský obchod. Videli ste to aj niekde inde?

V Sabinove.

Napísané? V Sabinove ste to videli?

Áno. Videl som v Sabinove. A tam toho bolo oveľa viac, bolo tých nápisov.

Hm.

Nejako... no...

A museli v tom čase židia nosiť nejaké označenia?

Nosili, boli povinní nosiť. Neviem... žltú hviezdu.

A kde to mali, tú žltú hviezdu umiestenú?

Myslím, že tu.

Hm. Na šatách.

Tu... na...

Aj u vás v obci tieto panie nosili tú hviezdu?

Ja som ich nevidel, že by mali. To väčšinou v pracovnom odeve... však to len tá jedna. Tam... to dedinka skoro mala asi päťsto obyvateľ.

Hm.

Takže oni prakticky to stačili robiť, tam neboli takí ako teraz už, že príde ranná špička, alebo kedy... To...

A kde ste teda videli takto ľudí s tými židovskými hviezdami? Označených?

V Sabinove.

Niekde tak vonku na ulici, alebo v obchodoch? Ako si na to spomínate?

Tak aspoň, čo hovorili nám, a tak ďalej, proste oni museli to nosiť všade. A že by boli viditeľne označení, a tak ďalej, a tak ďalej... To sa nedá porovnať, dnešok a vtedy. Rádio nebolo, elektrina nebola.

Hm.

Kryštálky... učiteľ mal kryštálku, a tak ďalej, takže tie správy... a noviny, keď doniesli, tak zvykli čítať, odtiaľ sa dozvedali.

A vraveli ste, že teda u vás v obci tí gardisti nejako nechodili v uniformách, alebo takto – že ste ich vy nevideli. Videli ste niekde inde gardistov? Že by nejako pochodovali, alebo niekde takto...?

Áno.

Boli...?

Áno. Áno, videl som v Sabinove, neviem, aký sviatok to bol, a tak ďalej, a bol som tam vtedy v Sabinove, a vtedy som videl, že boli to. Ale skade to boli tí ľudia, či zo Sabinova, alebo z okolia... Som počul, že... že to boli väčšinou z okolia takí horlivci.

Hm.

Ktorí tam išli a pochodovali. To boli niektorí takí výrastkovia, šestnásť, sedemnásťroční. Mladí chlapi.

Čo mali oblečené?

No takú čiernu uniformu, čapice mali. Nohavice. A neviem, či mali čižmy, ale myslím, že mali čižmy.

Chodili aj ozbrojení?

Nevidel som.

Hm.

Nie. To som videl v Sabinove, pochodovali tam pred mestským národným výborom... no... ako, mestský... mestským úradom teraz povedané. To som videl a hovorili, že... čo som tak počul, že tam je zhromaždená proste... z Renčišova, z tých dedín okolo a tak ďalej.

Hm.

Že dajaké...

A toto bolo pri akej príležitosti?

To ja vám neviem povedať, že či to bol štrnásty marec, vtedy sa slávil. Alebo Deň matiek, alebo proste niečo bolo, keď som to videl ja osobne vtedy.

Bola to nejaká taká slávnosť, hej?

Slávnosť, áno.

Vy ste boli vtedy v ktorej triede? Asi?

No v ľudovej. To som ešte nechodil do meštianky, do... Tak zhodou okolností bol som vtedy...

Hm.

V Sabinove, tak som to videl.

Tak koľko ste mali asi rokov vtedy?

No... jedenásť, dvanásť rokov.

Hm. Aj niečo spievali tí gardisti?

No ja som tak nepočul ich spievať. Videl som, že tam pochodovali a... ale bez spevu.

Hm. A spomínate si z toho obdobia na nejaké piesne, také ktoré boli vtedy populárne?

„Od Prešova ide vlak, na ňom sedí Šaňo Mach, všetci židia na Slovensku majú veľký strach,“ tak... tak bola...

Túto pieseň ste kde počuli?

Cha, cha, cha, cha... rádio sme nemali, tak len asi... asi medzi deťmi, alebo tými mojimi rovesníkmi, čo sme sa stretávali, že také piesne, no...

Niekde tak na verejnosti ste to počuli spievať?

Tak...

Či...?

Nechodili sme, my sme mali zakázané chodiť, kadejaké také... keď bola nejaká zábava v dedine, alebo čo, tak sme mali ako žiaci zakázané chodiť.

Hm. Ale niekde ste sa tú pesničku naučili od niekoho.

No tak to dlho sa tiahla tá pieseň, ale v takomto podaní ústnom: „Od Prešova ide vlak, na ňom sedí Šaňo Mach...“

Už neviete, kde presne ste to prvýkrát takto zachytili?

Neviem. Neviem...

A u vás doma niekto niekedy takú pesničku spieval?

No... no... u nás sa nespievalo. A keď, tak náboženské.

Hm.

Piesne to boli. Cez pôstne obdobie a potom...

A vaši rodičia ako...? Nejakým spôsobom sa rozprávali o tom, čo sa stalo s tými vašimi židovskými...?

No tak, môj otec mal tak dosť prehľad, on proste... proste... kto kúpil noviny, a tak ďalej, tak to už len doniesli, lebo len z novín sa dozvedeli, a tak ďalej. On verejne čítal tak, kedy išli na pivo, alebo na čo, tí chlapi. Vždy večer sa sústredili okolo tej krčmy, a tak ďalej. A on čítal noviny, vedel perfektne. Ovládal... no proste žiadne oné, takže...

Hm.

Že on mal taký, taký prehľad, aj my niečo od niečo od neho... sme pozerali, ako on... Aj potom cez vojnu, keď bola vojna už potom bolo hej, rádio, a tak ďalej, a tak ďalej, ale keď doniesli nejaké noviny, to vždy ich doniesli otcovi a on čítal a všetci, čo boli, tak počúvali, že čo sa vo svete... aká vojna kde, ako kedy a...

Tam ste aj vy boli niekedy na tých stretnutiach? Keď sa to čítalo?

No... nie.

Takže ste nepočuli, že ľudia ako komentovali tie udalosti? Dianie?

Nie, nie. To... to väčšinou tak povedané, hodne tých ľudí malo minimum toho vzdelania, viete? Takže jemu ukázať mapu a kde je... kde je... nejaký štát leží alebo tak ďalej, Taliansko alebo také niečo, tak niečo, a tak ďalej, to pre nich nebolo zaujímavé nič. A nakoniec oni museli robiť, pretože v každom dome bola hromada detí. To...

Čo sa stalo s tým domom tých židoviek, keď ich potom teda odviezli preč? Nábytok asi teda časť sa rozpredal...

Ten dom kúpil jeden, on sa priženil ako tam do Šarišských Sokoloviec, a on potom v ňom býval. A on zomrel, aj žena mu zomrela najprv, potom aj on zomrel. A on si zobral druhú ženu a tá druhá žena potom v ňom bývala.

Hm. A ten obchod tam ešte potom bol?

Nie. Ľudia sa zišli, tí gazdovia sa zišli a založili si ako „Jednota“, obchodný dom „Jednota“ si založili svoj. Obchodný dom... nebol...

Hm.

Nebol sa kto ujať toho.

Si gazdovia založili také družstvo, také združenie?

Združenie, áno. Obchod mali a hotovo, no. A vtedy už, už potom kúpili aj rádio, a tak ďalej, že už chodili tam viacej.

Hm.

Celkom rozumne išli na vec.

A v tomto čase, o ktorom sa rozprávame, keď ste aj videli tú situáciu, vy ste vedeli, že čo vlastne, aký osud čaká tých židov, ktorých odvážajú preč? Že čo sa s nimi bude diať?

Spočiatku to sa hovorilo len o... aspoň ja som takto chápal, do pracovných táborov že ich vedú, proste na prácu. A tak ďalej, a tak ďalej. Ale že existuje Osvienčim, a tak ďalej, to nebolo nikomu známe. Kde, kde zmizli tí ľudia? Čo takí starci, čo mohli robiť, pre Boha?

Hm.

Až keď potom, keď už som bol v Poľsku, a tak ďalej, bolo možno ísť sa pozrieť tam, a tak – vtedy človek videl, že čo, čo s nimi urobili.

A v tom čase počas Slovenského štátu, vy ste teda bol už školák, chodili ste do školy, počuli ste niekedy v škole, že by nejaký učiteľ bol niečo hovoril o tom, že čo sa deje, aká je tá situácia napr. so židmi, napríklad prečo musia odísť, alebo vysvetľoval vám niekedy niekto tieto veci?

Nie, nie...

Prípadne, že by ste počuli od farára niekedy, počas bohoslužby...?

Farára sme nemali, faru sme nemali, nepočul som tam. To ono... a tak ďalej. A učitelia takisto, snažili sa učiť.

Hm.

Písať, čítať. Ale tak, taká nejaká prednáška že by bola...

Hm.

Nebola... nie... nepočul som.

A spomínate si z tohoto obdobia ešte na nejaké také iné situácie, ktoré sa týkali odsunu židov zo Slovenska? Tam z tej vašej oblasti, kde ste žili vy?

Hm... Ja som to aj videl, pretože bol som v Sabinove, a tak ďalej, keď... keď... a potom bolo vidno tie transporty židov, ktoré... ktorých premiestňovali z Maďarska, a tak ďalej, že sú to nákladné vozy, vozne, dobytčie, takzvané dobytčie, a tak ďalej, a tak ďalej. Vidiel som, ako náhle zastavilo, každý roh, štyria boli nemeckí vojaci a dávali pozor, nikto tam nesmel ísť, ani vody podať. Pýtali, ale...

Hm.

Odháňali...

Kde ste to videli?

V Sabinove.

Priamo v Sabinove zastavovali vlaky? Takto?

Tak oni chodili tie vlaky tak nepravidelne. Nepravidelne chodili, čo ja viem, ako to oni mali? A tak ďalej...

Tak koľkokrát ste to asi videli?

No asi dvakrát alebo trikrát som videl, že... no ale... Nakoniec to bolo vidno, že akonáhle išli tie... tých väzňov, a tak ďalej. Aj ľudia rozprávali tak, z tých okolitých dedín, čo tam cez Orkucany, zo Sabinova, a tak ďalej, čo sa človek s nimi stretol, a tak ďalej, že tie vlaky prechádzajú s tými židmi, takže to všetko idú z Maďarska. Tí židi. Židia...

A vy keď ste tie vlaky videli, videli ste vnútri ľudí?

Prosím?

Tie vlaky vy keď ste videli, videli ste aj ľudí, že by tam boli vnútri?

No keď bol... oni mali takú mriežku tam, ale tu neotvárali absolútne nič, tam sa nič neotváralo. Tak bolo vidno, že niektorí ľudia pozerajú odtiaľ.

Hm. A ako ste vedeli, že sú s nimi Nemci? Hovorili ste, že tam bola nejaká stráž pri tých vlakoch, a že to boli Nemci.

Oni neviem, kde boli, či v tom vozni, ktorý išiel, lebo jeden vozeň išiel za rušnom hneď taký, čo tam úradoval vedúci vlaku, vedúci vlaku. A oni akonáhle zastali, zišli dole okamžite a, a zaujali postavenie okolo toho a nikto nesmel k nim.

Aj ste počuli akým jazykom sa rozprávajú?

Po nemecky.

Počuli ste nemčinu aj?

Áno.

Takže podľa toho ste vedeli, že to boli... boli Nemci?

Že Nemci, áno.

Ako boli oblečení?

No v uniformách.

Vojenských uniformách?

Vo vojenských uniformách.

A zbrane mali nejaké?

Áno. Zbrane.

Čo mali, aké zbrane?

Pušky.

Hm.

Pušky mali, čo ja som videl, tak mali pušky. Nemali samopaly, ale pušky.

A ako ste vedeli, že v tých vlakoch vnútri, v tých vagónoch, tí ľudia, ktorých vezú, že to sú židia?

Hovorili. Ľudia, tí ktorí... len od ľudí. Ináč by sa nevedelo a odkiaľ toľko tých... to chodilo. Dost' často chodilo. Som sa rozprával s jedným, oni sa pokúšali urobiť... chceli vyhodit'... lenže namiesto nemeckého vlaku, ktorý mal prísť, išiel osobný vlak náš a doplatili naši ľudia.

Hm. A toto kto vám hovoril?

Jeden priamy účastník, ktorý bol medzi Lipanmi a... a Kamenicou... Pusté Pole. Tam smerom na Pusté Pole, a tak ďalej, a tak ďalej. Oni nepravidelne... čo ja viem, sa dohodli, pustili ten vlak... ten vlak... jeden mi hovo... jeden mi rozprával, už nežije. Že on bol v tom vlaku.

Hm.

Že ho vyhodili omylom.

Hm. A toto ešte za vojny ste sa dozvedeli, alebo kedy ste sa s ním rozprávali?

Už po vojne. Už to bolo po vojne. Bolo...

A kto išiel ten vlak vyhodit' do vzduchu?

No sám nevie, že kto...

Iba on tam bol v tom vlaku?

On bol účastníkom tej nehody.

A vy keď ste videli tie vlaky, tie transporty, v ktorej triede ste boli? Koľko ste vtedy asi mali rokov?

No... jedenásť, dvanásť rokov.

Hm.

Tak, v týchto rokoch.

A toto bolo v tom období, keď zobrali tie židovky od vás z obce, alebo to bolo niekedy inokedy?

Inokedy.

Bolo to skôr, alebo to bolo neskôr?

Neskôr.

Hm.

Neskôr. Mne sa zdá, že to bolo neskôr, pretože najprv vyviezli od nás a tak postupne z Maďarska. Aspoň tak hovorili, že sú to maďarskí židia.

A spomínali ste aj, že dcéru tej pani Waldovej, že zobrali skôr, ako zobrali potom tie staršie ženy. To ste videli, ako ju zobrali?

Nie. Nie. To som vôbec nevidel. Kto pre ňu prišiel, ako ju zobrali, a tak ďalej. Jednoducho...

Ani ste nepočuli, že by sa ľudia boli rozprávali o tej situácii nejako, že niekto to videl a potom rozprával ďalším?

Ani som nepočul o tom nič. A tak ďalej... Ona čo mohla mať, dvadsať rokov. Cez dvadsať. Proste mladá žena.

Hm.

Ktorej pomáhala, robila... no a...

Hm. Ani táto dcéra sa nevrátila?

Nie, nikto.

Z tej rodiny nikto sa nevrátil?

Nič. Nič. Nevieme ani, ten... mali toho syna, ten niekde.... Haremina, alebo ako sa volal, ja som ho v živote nevidel. On bol na Západe niekde tuná. Keď on neprichádzal.

Hm.

Hovorilo sa tak, že vraj prestúpil na kresťanskú vieru, alebo také niečo.

Hm.

Nie... neviem. Ja ho nevidel v živote, ani... o ňom len z rečí, tak čo sa rozprávalo.

Hm.

O tom, že ten... on bol...

Urobíme si teraz krátku prestávku, lebo sa chcem opýtať kolegyně Moniky a pána Nathana, že či oni vám nechcú ešte položiť nejakú otázku...

<https://collections.ushmm.org>

Contact reference@ushmm.org for further information about this collection